

YASEMİN AKKUŞ*

Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda "Nevfel" ve "Nevfel"li sahnelerin Mukâyesesi**

Comparison of Scenes With Nevfel in Nizami's and Fuzuli's Leyli Vu Mecnun

Ö Z E T

Doğu edebiyatlarının yaygın bir anlatısı olan Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, mesnevî nazım şekliyle birçok şâir tarafından kaleme alınmıştır. Özellikle, Klasik Fars edebiyatında Nizâmî ve Klasik Türk edebiyatında ise Fuzûlî, bu meşhur aşk hikâyesini kendi coğrafyalarında, kendi kültürleriyle ve kendilerine has üsluplarıyla nazma çekerek adlarından söz ettirmişlerdir. Söz konusu iki şâirin, aynı hikâyeyi kurgulayıp kaleme almasıyla tabii olarak birtakım farklılıklar ve benzerlikler ortaya çıkmıştır. Bu farklılık ve benzerliklerin dikey karşılaştırma yöntemiyle tespit edilmesi şüphesiz günümüz Klasik edebiyat çalışmaları bakımından önem arz etmektedir.

Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn adlı mesnevilerinde Nevfel adlı karakterin yer aldığı sahneler, beş adet başlık etrafında şekillenmiştir. Söz konusu mukayese ise bu beş başlığın ihtiva ettiği olay örgüleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Her iki şâirin eserinde yer alan Nevfeli olay örgüleri, genel anlamda paralellik arz etmesine rağmen ayrıntıya inilip dikey mukayese yapıldığında birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. Bu tespitler neticesinde, Nizâmî ve Fuzûlî gibi iki büyük şâirin hikâye etme, kurgulama, kahramanını hayâlî ve hakikî dünyaya adapte etme vb. gibi hususlarda ortaya çıkan tavri gözler önüne serilmiştir.

Fuzûlî, metnini kurarken, olay örgüsü itibâriyle, Nizâmî'den faydalanmıştır. Ancak, Nizâmî, metnini kurmada, daha çok hikâyeden haberdar etme yöntemini kullanırken, Fuzûlî, gerek hikâye kurgusu ve gerekse Nevfel'in şahsiyet özelliklerini tasvir etmede, daha çok "hikâyecî"dir. Nizâmî'nin tasvir ettiği Nevfel, sadece yardımcı bir rol üstlenen kişidir ama Fuzûlî'nin tasvir ettiği Nevfel, daha etkili ve irade sahibi biridir.

ANAHTAR KELİMELE R

Nizâmî, Fuzûlî, Leylâ, Mecnûn, Nevfel, mukayese.

ABSTRACT

The story of Leyla and Mecnun which is commonly used as narrative in Eastern Literature, was also scripted by many poet in mathenawi poetry style. Especially, Nizami in Classical Persian Literature and Fuzûlî in Classical Turkish Literature are mentioned most often by inflecting this popular love story according to their culture and their own tones in their geography. Some similarities and differences are shown up by poets' constructing the story in their ways. It is very important to determine the similarities and differences by vertical compherison technique for daily Classical Literature studies.

The scenes of character named as Nevfel in both methnawies of Nizami and Fuzûlî are shaped under the five headings. Subject comparison was performed in the perspective of those five headings' construct. Some differences were determined in both poets' productions which include Nevfel by doing vertical compherison technique. According to those determinations, two poets' Fuzuli and Nizami's perspective of making story, constructing and adapting the hero to both real and imaginary world were demonstrated.

Fuzûlî utilized from Nizami according to story line. However, while Nizami was using infroming from story construct and portreying the characteristic of Nevfel. Nevfel which described by Nizami is only a supporting role, however Nevfel which decribed by Fuzûlî is more effective and strong-willed person.

KEYWORDS

Nizami, Fuzûlî, Leyla and Mecnun, Comparison.

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Edebiyat Öğretmeni Kocaeli (yaseminakkus@msn.com).

** Bu makale, 13 Haziran 2012 tarihinde İran-Tahran Şehid Behiştî Üniversitesi ve Hane-i Hünermendân işbirliğiyle düzenlenen "Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu"nda sunulan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

Nizâmî, İran klasik edebiyatının 12. yüzyılda yaşamış şâirlerinden biri olarak hem yaşadığı yüzyılda hem de sonraki yüzyıllarda birçok şâiri etkilemiş ve gerek yaşadığı coğrafyada gerekse başka coğrafyalarda adından söz ettirmeyi başarmıştır. En meşhur eseri olan Hamse'sinde yer alan mesnevilere nazîreler yazılmış yahut eserleri, pek çok dile tercüme edilmiştir. Nizâmî'nin Hamse'sinde yer alan mesnevilerin en meşhuru *Leylâ ile Mecnûn* mesnevisidir.

Yaşanmış olduğu varsayılan ve halk arasında dilden dile dolaşan meşhur bir Arap hikâyesinden hareketle eserini meydana getiren Nizâmî, hikâyeyi belli bir düzen içinde kurgulayarak bir ferdî edebiyat ürünü haline getirmiştir. Nizâmî'den sonra Leylâ ile Mecnûn'u kaleme alan pek çok şâir, hikâyeye orijinallik katmak adına birtakım eklemeler ya da çıkarmalarda bulunmuşlardır. Kays ile Leylâ arasında yaşanan bu büyük aşk hikâyesi, Doğu edebiyatlarındaki -Arap, Fars ve Türk edebiyatı- (Levend, 1959) pek çok şâirin kaleminde tekrar tekrar hayat bulmuştur.

İran edebiyatında Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn'u*, Klasik Türk edebiyatında ise Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn'u* adından söz ettirmeyi başarmış iki büyük eserdir. Ayrıca her iki şâirin de bu mesneviyi kaleme alma sebepleri, istek üzerine olması hasebiyle birbirine benzemektedir. Nizâmî, İran padişahlarından Menuçehr'in oğlu Şirvan'ın isteği üzerine, aslında bir Arap hikâyesi olan *Leylâ ile Mecnûn'u* Farsça nazmetmiş ve bunu eserinde sebep-i te'lif olarak belirtmiştir (Servetiyân 1382: 166-167). Hatta Nizâmî, eserinin sonunda Şirvan Şâh'ı övmüştür (Şehabî 1366: 224).

16. yüzyıl şâirlerinden olan ve üç dilde (Arapça, Farsça, Türkçe) eser veren Fuzûlî, Nizâmî'den 4 asır sonra Leylâ vü Mecnûn'u tekrar kaleme almış ve en az Nizâmî kadar başarılı olmuştur. Osmanlı topraklarında, daha hayattayken şöhreti yakalayan Fuzûlî, Kanûnî'nin Bağdat seferi (1533-1536) esnasında 16. yy. şâirlerinden Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahya ile görüşmüştür. Fuzûlî, mesnevisinde Taşlıcalı Yahya ve Hayâlî Bey isimlerini zikretmese de Anadolu (Diyâr-ı Rûm)'dan gelme zarif, gerçekleri bilen, söz ilminde başarılı dostlarıyla konuştuğunu ve onların, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin Acem diyarında bilindiğini ama Türkler arasında pek bilinmediği için bunu Türkçe yazarak, şâirlikteki seviyesini göstermesini istediklerini:

- Men hasteni etdiler nişâne
Bir reng ile tîr-i imtihâne (419)
- Lutf ile dediler ey sühan-senc
Fâş eyle cihâna bir nihân genc (420)
- Leylî Mecnûn Acemde çohdur
Etrâkde ol fesâne yokdur (421)
- Takrîre getür bu dâstânı
Kıl tâze bu eski bûstânı (422)
- Bildüm bu kaziyye imtihândur
Zîrâ ki bu bir belâ-yı cândur (423)

Daha önceki yüzyıllarda *Leylâ vü Mecnûn'*u Türk diliyle Şâhidî, Behîştî, Ali Şir Nevâî, Hamdullah Hamdi gibi şâirler yazmış olmalarına rağmen, Taşlıcalı Yahya ve Hayalî Bey, bu meşhur hikâyeyi, bir de lirik şiirleriyle ün yapan Fuzûlî'nin kaleminden okumak istemişlerdir.

Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn'*u yazmadan önce Nizâmî, Hüsrev-i Dihlevî, Câmî, Hilâlî, Hâtîfî gibi *Leylâ vü Mecnûn* şâirlerinin mesnevilerini görmüş fakat kendi eserini meydana getirirken taklit etmekten ziyade kendi şahsiyetini ve şâirlik kabiliyetini ön plana çıkarmayı başarmıştır. İran ve Türk edebiyatında özellikle *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisiyle öne çıkan Nizâmî ve Fuzûlî, araştırmacılar tarafından bu mesnevi çerçevesinde sık sık mukâyese edilmiş, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹ Bu çalışmada daha önce yapılan genel mukâ-

¹ Nazir Akalın, *Nizâmî-yi Gencevî ile Fuzûlî-yi Bağdadî'nin Leylî u Mecnûn Mesnevilerinin Tartışmalı Mukâyesesi*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, Konya 1997, s. 201-217

Celil Tecilil, *Mukâyesesi-i Leylî vü Mecnûn-ı Fuzûlî ve Nizâmî*, Tahran 1384.

Hicabi Kırlangıç, *Nizâmî ve Fuzûlî: Leylâ ve Mecnûn Karşılaştırması*, Türk Tarih Kurumu-İran İslami Kültür ve İletişim Kurumu Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi, 6. Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu, Tarihte Ortak Şahsiyetlerin Etkileri ve Günümüze Yansımaları, 01-02 Haziran 2009.

Arzu Atik; *Nizâmî, Hatîfî ve Celilî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Aşıkların Haberleşmesi*, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3, Summer 2010.

yeselerin aksine Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde yer alan bir yardımcı kahraman ele alınarak ayrıntılı bir karşılaştırma yapılacaktır.² Bu yardımcı kahraman; Nevfel'dir ve Nevfel, bu aşk hikâyesinin yaygınlaşmasını sağlayan kişidir.

Leylî vü Mecnûn hikayesi, Emeviler zamanında (7. yüzyıl) yaşayan Kays adlı bir gencin hikayesidir (İnalcık 1967: 11-12). Emevî halifesi Abdülmelik bin Mervan (ö. 705) zamanında yaşamış olan Nevfel ise Mervan'ın vergi memuru olarak görev yapmış; vergi toplamak için Arap kabilelerini dolaşırken, Beni Amir kabilesinin bulunduğu yere gittiğinde, Mecnûn ile tanışmış, Mecnûn ona şiirlerini okumuş (İnalcık 1967: 12) ve böylece bu meşhur aşk hikâyesine müdâhil olmuştur.

Nevfel, hikâyenin olay örgüsüne tesir eden yardımcı kahramanlardan biridir. Leylâ ile Mecnûn'un ümitsiz aşkları, ayrılıkları ve çektikleri sıkıntılara bire bir şahit olan Nevfel, bu ölümsüz aşka katkıda bulunmuş ve vuslat için elinden gelen gayreti göstermiştir. Nizâmî ve Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevilerinde hikâyenin genel kurgusu birbirine benzemle birlikte, ayrıntılarda birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu makalede, iki mesnevideki genel farklılıkların tespiti yerine, daha özele inilerek, sözü edilen yardımcı kahramanın olaya müdahil oluşu, olayın seyrine etkisi, fonksiyonu ve kişisel özellikleri açısından mukâyesesi (mikro mukâyesesi/dikey mukâyesesi) yapılacaktır.

Arzu Atik, *Celilî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ve Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ile Karşılaştırma*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009. (Danışman: Prof.Dr. Orhan Bilgin)

Yusuf Çetindağ, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevilerinin Temel Motifler Açısından Karşılaştırılması*, Ayla Demiroğlu Kitabı, Kutup Yıldızı Yayınları, Vol. 1, No. 1, Nov. 2006, pp. 267-29.

² Bu makalede yapılmış olan Nevfel mukâyesesinde, Nizâmî'nin ve Fuzûlî'nin eseri için aşağıdaki metin neşirleri esas alınmıştır:

Hasan Vahid Destgerdi, *Hakîm Nizâmî Gencei Leylî vü Mecnun*, Neşr-i Katre, Tahran 1389.

Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2010.

NEVFEL

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinde vak'a etrafında önemli bir role sahip olan Nevfel adlı şahsiyetin tesiri, Nizâmî ve Fuzûlî'nin eserinde paralel olarak seyretmektedir. Her iki mesnevîde Nevfel'in hikâyeye müdâhil olduğu kısımlar için beş ayrı başlık kullanılmıştır. Bu başlıkların ihtiva ettiği olay örgüleri Nizâmî'de ve Fuzûlî'de şöyledir:

Nizâmî'de Olay Örgüsü:

- 1) Resîden-i Nevfel be-Mecnûn
- 2) `Îtâb kerden-i Mecnûn bâ-Nevfel
- 3) Ceng kerden-i Nevfel bâ-kabîle-i Leylî
- 4) `Îtâb kerden-i Mecnûn bâ-Nevfel
- 5) Musâf kerden-i Nevfel, bâr-ı dovzum

Fuzûlî'de Olay Örgüsü:

- 1) Bu Nevfel'ün Mecnûn ile mukaddime-i ihtilâtidur ve ol cevher-i pâkden tezyîn-i bisâtidur.
- 2) Bu Mecnûn'un Nevfel ile derd-i dil edâsıdır ve şerh ü tafsîl-i mâcerâsıdır.
- 3) Bu Nevfel'ün Mecnûn'a ümmid-varlığ verdiğidir ve hüsn-i musâhabetiyle rızâsın ele getürdüğüdür.
- 4) Bu Nevfel'ün Leylî haşemiyle rezm etdüğüdür ve rezmdede mağlûb olup sulha azm etdüğüdür.
- 5) Bu Nevfel'ün ikinci nevbet rezm edüp gâlib olduğıdur ve vefâ-yı ahdde kâzib olduğıdur.

Her iki eserde Nevfel'in sahnede olduğu bölümler için kullanılan başlıklar, genel olarak vak'anın seyrinde ortaklık olduğunu göstermektedir. Fakat şâirlerin üslup ve tarz farklılığı olarak başlıkların ifade edilmesinde birtakım ayrılıklar göze çarpmaktadır. Fuzûlî, Nizâmî'ye nispetle daha ayrıntılı başlıklar kullanarak o bölüm altında anlatmak istediğini neredeyse özetlemektedir. Mesela; beşinci başlıkta Nizâmî, Nevfel'in

ikinci defa savaştığını söylemekle yetinirken Fuzûlî ise bu bilginin yanı sıra Nevfel'in sözünde durmadığını da başlığa ekleyerek bir sonraki alt olay örgüsünün de haberini vermektedir.

Nevfel karakterinin dâhil olduğu 5 adet olay örgüsünde, Nizâmî ve Fuzûlî'nin mesnevilerinde mukâyese edildiğinde birtakım farklılıklar olduğu görülmektedir.

1. Bölüm: Nizâmî'nin eserinde, Nevfel'in olay örgüsüne dâhil olması tamamen tesadüfidir. Bir gün ava çıkan Nevfel; garip görünüşlü, saçı başı birbirine girmiş, dertli, herkesten uzakta, insanlara yabancılaşmış ve peşinde vahşi hayvanlarla çölde dolaşan Mecnûn'u görür (103/12-14-15-16).^{*} Kim olduğunu sorar ve güneş yüzü bir kadından delirdiğini, gece-gündüz şiirler söylediğini öğrenir (104/1-2-3-4). Nevfel, Mecnûn'un durumundan haberdâr olduktan sonra bu gamlı âşığı sevdiğine kavuşturmaya karar verir (104/10-11). Atından iner, Mecnûn'u yanına çağırır. Beraber sofraya oturup yemek yerler, gazel okurlar. Nevfel, Mecnûn'a şarap ve yiyecek ikram eder. Leylâ'sız yemeyen, içmeyen, konuşmayan, şiir söylemeyen Mecnûn'un macerasını bu sohbette öğrenen Nevfel, Leylâ'nın dışında bir konudan söz etmeyerek Mecnûn'u mutlu etmeyi başarır (104/12-13,105/1-2-3-4-5). Mecnûn'un gönlünü okşayan Nevfel, sabretmesini ve ağlamalarına bir son vermesini ister. Leylâ'yı ona eş yapana kadar bu işin peşini bırakmayacağını sözünü verir (106/10-11-12-13-14-15):

Tâ hemser-i to ne-gerded ân mâh
Ez-vey nekonem kemend kûtâh (105 / 12)

Mecnûn da Nevfel'in sözüne güvenir, isteklerini kabul eder ve çölü terk ederek Nevfel'in yanına yerleşir. Mecnûn'un üst başına çekidüzen verirler ve çehresi normale dönmeye başlar; mutluluktan ve yeme-içmeye başlamasından ötürü biraz da olsa huzura kavuşur. Nevfel sayesinde mecnûnluğuna ara verir ve kısa bir süreliğine de olsa yaşama döner (107 / 2-3-5-6-10-11-15-16-17).

^{*} Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisinden yapılan alıntılarda parantez içindeki rakam beyit numarasını; Nizâmî'nin mesnevisinden yapılan alıntılarda ise parantez içinde verilen rakamların ilki sayfa numarasını, ikincisi beyit numarasını göstermektedir.

Fuzûlî'de ise birinci bölüm şöyle gelişir: Bir gün Nevfel'in meclisinde Mecnûn'un şiiri okunur ve Nevfel, şiiri çok beğenir (1458-1459). Bu şiirleri söyleyenin kim olduğunu sorar. Ay yüzlü bir güzel yüzünden rüsvalığı kendine meslek edinmiş olan Mecnûn'un hikâyesini dinleyen Nevfel, onu görme arzusuyla çöle gider (1460-61-62). Vefâlı Nevfel, yaralı Mecnûn'u bir köşede görür ve yanına giderek ona iltifatlar eder (1463, 1466). Derdini sorar: "Ey hasta, çektiğin bu eziyet nedir? Niye hazineni viranede zıyan edersin? Vahşi hayvanlar senin değerini ne bilir, mutluluk dilersen hem-cinslerinden iste! Boşuna çöllere düşme, hâl ehliysen, hâl ehlini iste! Talih dilersen Hüma'dan, hazine dilersen ejderhadan iste! Eğer işin altınla hallolacaksa yük yük altın saçalım, mutluluğu alalım. Eğer işin savaşla hallolacaksa savaşalım, kan dökelim, sen yağmala!... Fakat, benimle dost ol, neyim varsa senindir." diyerek Mecnûn'un derdine derman arar (1467-1474):

Ancak olagör menümle hem-dem
Men kim senünem senündür ol hem (1474)

Mukâyese

Nizâmî'nin kahramanı Nevfel, Mecnûn'la tesadüf sonucu karşılaşırken Fuzûlî'de ise Nevfel'i Mecnûn'la tanışmaya sürükleyen sebep şiiirdir. Nizâmî, herhangi bir hikâye kurgusu endişesi taşımadan Nevfel'i olaya dâhil eder ama Fuzûlî, Nevfel'in Mecnûn'dan haberdar olmasını Mecnûn'un şiirlerinden etkilenmesine bağlayarak, bu iki kişinin ilişkisini, mantıklı ve olay örgüsüne uygun bir şekilde kurgular. Fuzulî bu kurgulamasıyla, bir hikâyeci olarak, metinde "sebep-sonuç ilişkisi"ni, hikâye sanatı çerçevesinde gerçekleştirir; Nizâmî, böyle bir inceliğe dikkat etmez. Mecnûn, acıklı şiirleriyle şöhret bulmuş bir âşıktır ve Nevfel de şiirden anlayan, şiir zevki olan bir kahraman. Fuzûlî, mesnevisinde zaman zaman kahramanların duygularını ifade etmek üzere aralara gazeller serpiştirmiştir ve özellikle Mecnûn ile Leylâ'nın birbirlerine hitaben dertlerini gazelle dile getirmeleri şüphesiz şiir merkezli bir anlayışı karşımıza çıkarmaktadır.

Nizâmî, Nevfelli sahnelerin ilk olay örgüsünde, Mecnûn'u alışkanlıklarından vazgeçiren, normal hayata döndüren bir şahsiyet olarak

Nevfeli tanıtır. Böylece, Nevfelin Mecnûn üzerindeki tesiri daha en başta hissedilir. Fuzûlî'nin mesnevisinde ise Nevfeli sahnelerin ilk olay örgüsünde, dillere düşmüş bir âşığa yardım etmek isteyen Nevfelin, Mecnûn'u arayıp bulması, varını yoğunu önüne sermesi ve aşk yolunda her türlü fedakarlığı yapacağını haberini vermesi şeklinde yer almaktadır.

2. Bölüm: Nizâmî'de bu bölüm şu şekilde gelişir: Bir gün Nevfel ve Mecnûn karşılıklı oturmuş mutluluk içinde sohbet ederlerken Mecnûn, zamandan şikâyet eden 2-3 tane âşıkâne beyit söyler (108 / 4-5). Nevfel'e hitaben, kendisini kandırıp buralara getirdiğini, bir an önce sözünde durması gerektiğini yoksa tekrar zincirlere düşeceğini, yaşayamayacağını, Leylâ'yı alıp getirmesini dile getirir (108 / 7-9-10). Ayrıca, gönül yarasına merhem olmadığını, artık sabredemeyeceğini, yârsız takati olmadığını ve o âb-ı hayat gibi olan sevgiliden uzakta susuzluğunun arttığını ifade eder (108 / 11-12-15-16):

Sad zahm-ı zebân şinîdem ez-to
Yek merhem-i dil ne-dîdem ez-to (108/11)

Sabrem şod u 'akl riht ber-best
Der-yâb, ve-ger-ne, reftem ez-dest (108/12)

Bî-yâr menem, za'îf ü rencûr
Çün teşne ze-âb-ı zendeğî dûr (108/16)

Fuzûlî'de ise; Mecnûn, Nevfel'e "ey yegâne-i ahd" diye seslenerek halini anlatır. Kendisi için birçok kişinin gayret ettiğini ama o periyi kimsenin ele geçiremediğini söyler (1475-76). Nevfel'in lütfunun çok olduğunu ama kendinde talih olmadığını; muradına ermesinin zor olduğunu dile getirerek talihsizliğini anlatan bir gazel söyler (1478-80-84). Fuzûlî'nin bu sahnede gazeli tercih etmesinin sebebi olarak Mecnûn'un Nevfel'i etkilemeye çalışması gösterilebilir. Çünkü gazel, lirik bir şiir türü olarak duyguları yoğun bir şekilde ifade etmede daha tesirlidir. Mecnûn bu gazelde Nevfel'e hitaben şunları söyler: "Kimden vefa istediysen ondan cefa gördüm, bu dünyada kimi gördüysem hepsi vefasızdı; derdime derman aramak için kime derdimi açıtıysam, o kişiyi ben-

den bin beter derde mübtela gördüm; kimse kederli gönlümdeki gamları def etmedi, sefâdan bahseden dostları riyâ ehli gördüm."(1485-87)

Vefâ her kimseden kim istedim andan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm bî-vefâ gördüm (1485)

Kime kim derdimi izhâr kıldım isteyip dermân
Özümden min beter derd ü belâya mübtelâ gördüm (1486)

Mükedder hâtırumdan kılmadı bir kimse def'-i gam
Sefâdan dem vuran hem-demleri ehl-i riyâ gördüm (1487)

Mukâyese

Her iki şâirde, olay akışı ve Nevfel'in tavrı paralel olmakla birlikte Mecnûn'un davranışlarında farklılıklar gözlemlenmektedir. Nizâmî'de Mecnûn, her ne kadar zamandan şikâyet etse de aynı zamanda Nevfel'i de suçlamakta, elini çabuk tutmasını istemekte ve sabırsız bir âşık rolü sergilemektedir. Fuzûlî'de ise Mecnûn, Nevfel'in lütfundan şüphe duymamakta ve suçlu olarak kendi talihini görmektedir. Bu farklılığın iki ayrı şekilde açıklanması mümkündür:

Birincisi şudur: Nizâmî, daha ilk karşılaşmada Nevfel vasıtasıyla Mecnûn'u içinde bulunduğu yaşam şeklinden (çöllerden) uzaklaştırır; bu durum, vuslat sevdasıyla Nevfel'e boyun eğen Mecnûn'un hoşnut olduğu bir değişiklik değildir. Fuzûlî'de ise Nevfel, Mecnûn'un hayatına her ne kadar girmiş olsa da henüz yaralı âşığı içinde bulunduğu vahşi hayattan söküp almamıştır. Dolayısıyla her iki şâirin kahramanı, Nevfel'e farklı tepkiler vermektedir.

Söz konusu olay örgüsündeki farklılığın diğer bir sebebi olarak da şunlar söylenebilir: Nizâmî ve Fuzûlî'de, Mecnûn'un Nevfel'e olan tepkisindeki farklılık, ilahi aşk-beşeri aşk karşılaştırmasını ortaya koymaktadır. Çünkü Nizâmî'nin kahramanı Mecnûn için dünya hayatındaki vuslat henüz önemini yitirmedeğinden Mecnûn; beşeri ve ilahi aşk arasında gidip gelmektedir. Fuzûlî'nin kahramanı Mecnûn ise ilahi aşka ulaşmış bir âşık olarak hem dünya zevklerinden arınmış bir hâldedir hem de kaderin manasını kavramıştır. Bunun neticesi olarak da Nevfel'i değil kaderi suçlamaktadır.

3. Bölüm: Nizâmî'de olay akışı şöyledir: Mecnûn'un serzenişleri karşısında ateşe tutulmuş mum gibi eriyen Nevfel, hemen yerinden fırlar, kılıcını eline alır, savaş hazırlıklarına başlar, savaş isteyen siyah bir arslan gibi koşa koşa yollara düşer (109 / 2-5). Leylâ'nın kabilesine bir haberci yollar ve Leylâ'yı güzellikle vermelerini yoksa kılıcına sarılacağını, Leylâ'yı kendisine layık olan delikanlıya götüreceğini bildirir (109 / 6-9). Leylâ'nın kabilesi bu sözlerden rahatsız olur ve Nevfel'in yolladığı haberciye şöyle cevap verir: "Leylâ, yağlı ekmek(çörek) değil gökyüzündeki aydır. O ay yüzlüyü ele geçirmek ne senin ne de bir başkasının işidir. O bir güneştir, onu nereye götüreceksin? Sen taşlanmış bir şeytansın o ise parlak bir yıldızdır. Sen kılıç çekersen biz de çekeriz!...":

Dâdend cevâb k'în na râh est
Leylî na kulîçe, kurs-ı mâh est (109/12)

Kes râ sûy-ı mâh dest-res nîst
Na kâr-ı to, kâr-ı hîç kes nîst (109/13)

Û râ çi berî? Ki âfitâb est
To dîv-i racîm u û şihâb est (109/14)

Haberci, Nevfel'in huzuruna gelip olan biteni anlattıktan sonra Nevfel sinirlenir, Leylâ'nın kabilesine ikinci kez haber yollar; fakat bu sefer de ret cevabı alır. Nevfel, öyle hiddetlenir ki askerleriyle kılıç çekip yırtıcı bir arslan gibi Leylâ'nın kabilesine hemen saldırır (109/16, 110/1-6). Kabile de naralarla Nevfel'e hücum ederek arslana kılıç çekerler. Nevfel savaşı kaybetmektedir (110/7-17). Bu arada herkes savaşırken Mecnûn, barış duasındadır. Bir yiğit, yanına gelir ve "Biz senin için canımızı feda ederken sen niye düşmanın yanındasın?" der. Mecnûn ise, her yerde sevgilinin kokusu varken nasıl olur da sevgilinin tarafında olmayıp onun cânını korumayacağını söyler (111/1-14, 112/4-12). Nevfel, sarhoş bir fil gibi düşman askerlerine saldırmakta ve onları helak etmektedir. Her yer kan deryasına dönmüştür. Gün bitip akşam olunca her iki tarafın askeri ayrılıp kendi bölgelerine dönerler (113/1-7). Ertesi gün, Leylâ'nın kabilesine doğru giden Nevfel ve askerleri, onları hazır vaziyette bulur. Bunu gören Nevfel, barıştan başka çare olmadığını anlar ve Leylâ'nın kabilesine haberci yollayarak, savaş için gelmediklerini,

Mecnûn için Leylâ'yı istemeye geldiklerini, ellerinin kılıca gitmesini istemediklerini, tatlı bir cevap duymak istediklerini, savaş sevdalısı olmadıklarını söyler. Bunun üzerine her iki taraf düşmanlıktan vazgeçip barış yaparlar (113/8-17, 114/1-5):

Engîht miyâncî ze-hîşân
Tâ sulh dehed miyân-ı îşân (113/13)

Fuzûlî'de olay şöyle gelişir: Nevfel, Mecnûn'a feyz-i nazarından gafil olmamasını, Allah'a şükür hem gayreti hem de kudreti olduğunu hatırlatır. Mecnûn'dan da yâr ehli olması için gayret etmesini ister ve böylece işinin kolaylaşacağını söyler. Mecnûn ümitlenir, mutlu olur, her zamanki alışkanlıklarını bırakır ve kederini siler. Saçlarını ve tırnaklarını temizleyip giysilerini değiştirir, eğlence meclisinde oturup kadehi eline alır (1492-98). Nevfel de canla başla sözünü yerine getirmek üzere eline kalemi alıp Leylâ'nın kabilesine mektup yazar:

Aldı ele müşg-bâr hâme
Leylî haşemine yazdı nâme (1500)

Mektubuna Leylâ'nın kabilesine iltifatlar ederek başlayan Nevfel, Leylâ'yı Mecnûn'a eş yapmalarını ister ve birbirlerine her bakımdan uygun olduklarını söyler; mutluluğun, savaşız daha güzel olduğunu hatta altınlar, hazinelerle de bu işin olabileceğini anlatır. Ama bu işte bir gecikme olursa kılıç darbesine mecbur olacaklarını da bildirir (1499-1506). Nevfel'in sözlerini duyan Leylâ'nın kabilesi ise şöyle cevap verir: "Bizde delilik ilacı yoktur, deliye ihtiyacımız da yoktur. Altın ve hazinenle övünme!... Bizim hazinemiz bize yeter!... Lafla kılıçtan dem vurma bizim de kılıcımız vardır!..." (1507-10)

Mukâyese

Bu bölümün mukâyesesinde dikkati çeken ilk husûsiyet; olay örgüsündeki farklılıktır. Nizâmî'de savaş başlar ve biter fakat Fuzûlî'de savaş henüz başlamamıştır. Nizâmî'de Nevfel, Leylâ'nın kabilesiyle haberleşmek için haberci göndermekte ve mesajını sözlü olarak iletmekteyken Fuzûlî'de ise Nevfel, bir mektupla mesajını yazılı olarak iletmektedir.

Nizâmî'de Nevfel, daha birinci bölümde yani Mecnûn'la ilk karşılaşmalarında onu hayata döndürmeye çalışır, yemek yedirir, yeni giysiler giydirir. Fuzûlî'de, Nevfel'in Mecnûn'a sözler vererek Leylâ'yı getireceğini söylemesi üzerine Mecnûn'un hayata dönmesi, yemesi-içmesi, giysilerini değiştirmesi, eğlence meclisine katılması üçüncü bölümde gerçekleşir. Yaşanan bu olay, her iki şâirde de benzer olmakla birlikte olayın gerçekleşme zamanı açısından farklılık mevcuttur.

4. Bölüm: Nizâmî'de şöyledir: Mecnûn, Nevfel'in barış yapmasına alınmış, Nevfel'i ve askerlerini küçümseyerek şöyle sitem etmiştir: "Askerinin kılıç çekmesi, senin yüksek rütben bu muydu? Devletleri yere seren sihri bu muydu? Kudretinizin hesabı bu muydu?" (114 / 6-10):

În bûd bülendî-i kolâhet?
Şemşîr keşîden-i sipâhet? (114/9)

În bûd hesâb-ı zûrmendît?
V'în bûd füsûn-ı dîv-bendît? (114/10)

Nevfel, Mecnûn'u teselli eder, askersiz ve savunmasız kaldığı için böyle bir yol bulduğunu, savaş hilesi olarak barış istediğini, bu yolla düşmanın kılıcından kurtulup döndüğünü, asker toplayarak büyük bir ordu oluşturacağını ve tekrar savaşaacağını söyler (115/4-11).

Fuzûlî'de ise Nevfel, Leylâ'nın kabilesinden aldığı cevap üzerine eğlenceyi bırakıp askerlerini toplar, savaşa hazırlanır. Bu arada Leylâ'nın kabilesi de savaştan haberdar olup ordusunu hazırlar. Her iki taraf şiddetli bir savaşa başlar (1511-14). Savaş devam ederken Mecnûn bir kenara çekilmiş Leylâ'nın kabilesi savaşı kazansın diye dua eder. Onu gören bir kişi; "Biz senin yolunda canımızı verirken sen düşmanın kazanması için dua ediyorsun. Bu akıl işi midir?" der. Mecnûn ise; "Ben yârin fedasıyım, onun vaslına ümidvarım, savaştan sevgilinin askeridir, o sevgili beni katletse rıza göstermekten başka bir şey yapmam, yeter ki can verip visâle ereyim." diyerek kendinden geçer (1526-37, 1538-45). O gün sabahtan akşama dek savaş devam eder. Nevfel, bir çare bulma ümidiyle derdini arkadaşlarıyla paylaşır: "Benim keskin kılıcımın kudreti ve savaştaki başarımlarım kimsede yok. Bu savaşta durum nedir bilmiyorum ama fethime nusret ihmal eyliyor. Elbette Allah'ın rızasıdır bu; Hak

ehlinin duasıdır bu." der (1548-54, 1555-56). Nevfel'in arkadaşları ise şöyle der: "Ey cihân-dâr!... Mecnûn'dan haberin var mı? Biz onun için canımızı fedâ ederken o düşman için dua ediyor; onun muradı için çalışıyoruz, o düşmana i'tikad ediyor." Bu sözleri duyan Nevfel'in ihtimamı kalmaz; çünkü Mecnûn'un sahib-nazar olduğunu ve duasının kabul olunacağını bilmektedir. Nevfel düşünür ve durumun tersine dönmesi için adak adar. Eğer galip olursa Leylâ adını bir daha zikir etmeyeceğine, Leylâ'yı almak için sergilediği inadından vazgeçeceğine dâir söz verir (1557-66):

Vehm etdi ki mün'akis ola hâl
Rezminde mübârek olmaya fâl (1564)

Kirdârını görmedi münâsib
Nezr etti ki ger olursa gâlib (1565)

Zikr etmeye dahi Leylî adm
Terk ede bu emr için inâdın (1566)

Mukâyese

Bu bölümde yine olay örgüsü bakımından farklılık söz konusudur. Nizâmî'de Nevfel, ikinci savaşın hazırlığını yaparken Fuzûlî'de Nevfel, Leylâ'nın kabilesine henüz ilk saldırıyı gerçekleştirmiştir.

Diğer önemli bir unsur ise Nizâmî'de Nevfel, bir önceki olay örgüsünde (3. bölümde) gerçekleşen Mecnûn'un barış duasından haberdar değildir. Her ne kadar Nevfel'in askerleri bu olaya şahit olsalar da henüz gördüklerini Nevfel'e söylememişlerdir. Fakat Fuzûlî'de Nevfel, daha birinci savaşın ortasında bir şeylerin yanlış gittiğinin farkına varmış ve dostlarıyla konuşarak gerçeği öğrenmiştir. Öğrendiği gerçek Mecnûn'un düşmanın gâlib gelmesi için dua ettiğidir.

Fuzûlî'de Nevfel, savaşın ortalarında kaybedeceğini anlamış ve durumun tersine dönmesi ve bu işten alınının akıyla çıkması için adak adamıştır. Çünkü Mecnûn'u iyi tanımakta, onun gerçek bir Hak âşığı olduğunu bilmekte ve Mecnûn'un duasının kabul olunacağından şüphesi olmadığı için adak adamayı bir karşı manevi güç olarak kullan-

maktadır. Allah'tan düşmanın muzaffer olmasını isteyen Mecnûn'a karşı Nevfel de Allah'tan savaşı kazanmayı istemektedir. Fakat Mecnûn'un duasıyla kendi ettiği duanın aynı güçte olmadığına bilinciyle Allah'a adak adayarak kendini sağlama almayı amaçlamaktadır.

5. Bölüm: Nizâmî'de olay akışı şöyledir: Nevfel'in, askerleriyle ikinci defa Leylâ'nın kabilesine yöneldiğini görenler hayret eder. Kabile reisi savaşımaya karar veremez ama vazgeçmek de mümkün değildir; saf tutup savaşa başlarlar. Şiddetli ve kıran kırana geçen savaşta, kanlar dökülmekte ve kılıç, kestiği başlardan ötürü utanmaktadır. Nevfel, kılıcını çekmiş, bir hamlesi ile dağları paramparça etmekte, her an bir kişiyi öldürmekte, amansızca saldırmaktadır (116/1-14). Nihayetinde Nevfel'in ordusuna talih güler ve muzaffer olurlar:

Ber-Nevfeliyân huçeste şod rûz
Geştend be fâl-i sa'd-fîrûz (117/6)

Kabilenin ihtiyarları Nevfel'den aman dilerler; bu kıyamete bir son vermesini ve affetmesini isterler (117 / 9-14). Nevfel, yalvarışlara dayanamaz ve Leylâ'yı getirmeleri şartıyla bu kabileden hoşnut olup affedeceğini söyler :

Goftâ ki: arûs bâyedem zûd
Tâ gerdem ez ân kabîle hôşnûd (118/5)

Bu sözleri duyan Leylâ'nın (gamlı gelin) babası üzüntüye boğulur ve Nevfel'in huzuruna gelip şöyle der: "Sen ki yiğitsin, cömertsin! Umarım, benim başıma gelen bu kötü talihi sen yaşamazsın. Dökülen kanların ve savaşın sorumlusu benim ve bundan dolayı kabilemden utaniyorum. Kızımı alıp bir köleye versen razıyım; fermanına karşı gelmem (117/6-13). Mekanı sahralar olan deli Mecnûn, kızımı dillere düşürdü, rezil rüsva etti. Bu lekeyle yaşayacağına kızımın ölmesi daha iyidir. Eğer beni bu dertten kurtarırsan, Allah'tan tek dileğim her zaman keder ve üzüntüden uzak olmandır (119/3-13). Kızımı Mecnûn'a vermektense başını kesip köpeklere atayım ve böylece savaş, barış, kötü şöhret gibi şeylerden tamamen kurtulayım." (120/1-5) Nevfel, bu sözler karşısında merhamete gelir ve şöyle der: "Ben her ne kadar asker ve kuvvet sahibi

bir insansam da kızını zorla değil gönül hoşluğu ile almak isterim. Bir kadını zorla almak, kuru ekmek ve tuzlu helva gibidir; tadı tuzu olmaz. Madem vermiyorsun, sen bilirsin. Zulüm ile senden alacak değilim." (120/8-12) Nevfel'in nedimleri de onu haklı bulur ve önceki gün savaş esnasında Mecnûn'un, düşmanın zaferi için dua ettiğini, bu işten el çekmenin daha hayırlı olduğunu söylerler. Nevfel, Leylâ'dan vazgeçerek askeri ile geri döner (120/13-15, 121/1-8). Mecnûn, Nevfel'in yanına ağlayarak gelir, sitemler eder, sözünü yerine getirmediğini, susuzluğunu gideremediğini söyler; süratle oradan ayrılıp perişan bir halde çöle gider ve izini kaybettirir (121/9-15, 122/1-4). Nevfel, memlekete dönünce arkadaşlarıyla otururken gönlünü almak için Mecnûn'u çağırır. Nevfel, Mecnûn'un darıldığını farkında değildir. Mecnûn'u ne kadar ararlarsa da bulamazlar; fakat niçin kaçtığını anlarlar (122/6-9).

Fuzûlî'de Nevfel, ikinci kez savaşa başlar, çok başlar kesilir, kanlar dökülür. Akıl, başlarındaki belayı çok görüp başka yere gider, canlar tenden çıkar ve Nevfel, düşmana karşı muzaffer olur (1569-1574). Düşman itaat edip yalvarmaya başlar. Leylâ'nın babası kanlı gözyaşları döker ve Nevfel'e şöyle söyler: "Ey Hüdavend, Leylâ'yı istiyorsun; tamam, ama bir avrata iki er ayıptır. Leylâ nişanlıdır, nikâhı ebedidir. Senin hükmün, bir nikâhı yerle bir eder. Bari onu başkasına verme, sen al, namusumuzu fenaya verme!" (1575-1582) Bunun üzerine Nevfel, şöyle cevap verir: "Ey şerefliğin en seçkini! Bende adalet ve insafa aykırılık yok. Ben, vefa ve cömertliğin hazinesiyim. Benim şiârım, sitem ve adaletsizlik değildir; her işim adalet üzeredir. Ben, hem bu maceradan hem de âcizlere cefâ ettiğim için utanıyorum. Yapmaya çalıştığım bu değildi. Benim muradım bir hastaya şifaydı. Gördüm ki bu iş zordur ve hasta ilaca kabil değildir. Adaletsizliğimden pişman oldum; Allah, bu işimi affetsin. Malın mülkün senin olsun. Sen tehlikeden emin ol, kötülükten şüphe duyma.":

Men hem hacilem bu mâcerâdan
Âcizlere kılduğum cefâdan (1586)

Hakkâ bu değüldi i'tikâdum
Kim hâsil edem men öz murâdum (1587)

Bu sözleri dile getiren Nevfel, memleketine doğru yola koyulur. Mecnûn ise itiraz kapısını açarak Nevfel'i kınamaya başlar. Nevfel'i sözünde durmamakla suçlayan Mecnûn, "Neticesi olmayan cömertliğin ne faydası var!" diyerek sitemlerini dile getirir. Ağlayıp inleyerek tekrar sahranın yolunu tutar (1593-1601).

Mukâyese

Nizâmî'de, ilk savaşı kaybeden ve barış yapmak zorunda kalan Nevfel, Mecnûn'un sitemlerine cevaben, savaş hilesi olarak barış istediğini söyler. Nevfel'in böyle bir cevap vermesi onun kişiliğiyle ters düşmektedir. Nizâmî tarafından mertliğiyle, adaletiyle, akl-ı selimiyle tasvir edilen Nevfel'in savaş hilesi yapması en çok onun adaletine gölge düşürmektedir. Mecnûn'u oyalamak için böyle bir cevap vermiş olabileceği de ihtimaller arasındadır. Fakat bu durumda Nizâmî, kahramanı Nevfel'i, her ne kadar iyi bir savaşçı, sözüne sadık, cesur gibi özellikleri ile anlatmış olsa da ondaki manevi hissiyatı eksik bıraktığı görülmektedir. Öyle ki Nevfel, ikinci savaşı kazanıp Leylâ'nın babasıyla konuşurken hatta af kararını verdikten sonra nedimleri tarafından Mecnûn'un barış duasından haberdar edilir. Halbuki, Fuzûlî'nin kahramanı Nevfel, arkadaşları ona gerçeği söylemeden önce de bir şeyler hissetmiş ve tedbirini yine manevi bir kalkanla -adak adayarak- almıştır.

Ayrıca Fuzûlî'nin Nevfel'i, Mecnûn'un duâsını bir önceki olay örgüsünde yani 4. bölümde önce hisseder, daha sonra bu duadan haberdar edilir. Mecnûn tarafından edilen duânın zamanı ile Nevfel'in bunu hissetme zamanı takriben eş zamanlıdır. Halbuki Nizâmî'de, Mecnûn'un duâsı 3. olay örgüsünde gerçekleşmekte, Nevfel'in bu duânın farkına varması son olay örgüsünde, her şey bittikten ve kararlar verildikten sonra gerçekleşmektedir.

Fuzûlî'de, Leylâ'nın babası Nevfel'e kızının nişanlı ve nikahlı olduğunu söylerken Nizâmî'de böyle bir durum görülmez. Leylâ'nın babası, kızını Mecnûn'a vermemek için Nevfel'i ikna etmeye çalışırken Nizâmî'de, onun bir çöl delisi olduğunu ve kızının adını lekelediğini ileri sürer; Fuzûlî'de ise tüm bunların yanı sıra Leylâ'nın nikahlı olmasının ve bunun bir namus meselesi olduğunun altı çizilir.

Nevfel'in, Leylâ'nın kabilesiyle olan savaşı kazanmasından sonra Leylâ'nın babasının yalvarmaları karşısında merhamete gelmesi, hatta boş yere dökülen kanlardan pişmanlık duyması ve affedici olması, Nizâmî ve Fuzûlî'de Nevfel'in benzer hususiyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Savaşın sona ermesi ile birlikte Nevfel, eski hayatına geri döner. Nizâmî'de Nevfel, Mecnûn'un gönlünü almak için onu çağırır, arar; fakat Fuzûlî'de Nevfel, böyle bir şey yapmaz ve memleketine geri döner. Bu farklılığı şöyle yorumlamak mümkündür; Nizâmî'nin Nevfel'i, hala Mecnûn'u tanıyamamıştır; belki merhamet duygusuyla ve iyi niyetle onu meclisine çağırmaktadır. Fakat Mecnûn'u gerçekten tanımış olsaydı, onun bir daha geri dönmeyeceğinin farkında olurdu. Fuzûlî'nin Nevfel'i, bu anlamda Nizâmî'ye göre daha bilinçli bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Payına düşeni yaşamış ve artık yapılacak bir şey olmadığını farkına vararak ortadan kaybolmuştur.

NEVFEL'İN ŞAHSİYET ÖZELLİKLERİNİN MUKÂYESESİ

Nizâmî ve Fuzûlî'de Nevfel'in şahsiyet özellikleri, birtakım benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da ihtiva etmektedir. Nevfel'in vak'aya etkiyle de ilgili olan bu hususiyetlerle ilgili olmak üzere bazı tespitlerde bulunmak mümkündür.

Nizâmî'de Nevfel'in Özellikleri: Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde, Nevfel'in fiziki özellikleriyle ilgili olarak savaşçılığı etrafında yapılan tasvirler görülmektedir. İyi bir asker olan Nevfel, Leylâ'nın kabilesiyle yaptığı savaşta ejderha, arslan, fil gibi teşbihlerle tavsif edilmekte; hem onun dış görünüşü olarak heybetli ve haşmetli bir kişi olduğu hakkında hem de cesaretiyle ilgili bilgi verilmektedir. Savaş ortamında kılıcını çeken Nevfel, bir hamlesi ile dağları paramparça etmekte, gürzünü kime vursa Elborz Dağı olsa bile kırıp atmakta, vurmakta, kırmakta, öldürmekte ve ejderha gibi dövüşmektedir. Attığı her ok ile bir can almakta ve bir hamlesi ile bir cihan yıkmaktadır. Hatta savaş meydanında elinde kılıcı ile sarhoş bir arslana benzetilmektedir. Nizâmî'nin Nevfel'i yiğit, cesur, gözü pek bir kahramandır.

Nizâmî, mesnevisinde yardımcı şahıs olarak kurguladığı Nevfel'i daha çok kişilik özellikleriyle tasvir etmekte ve ön plana çıkarmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz savaşçılığının yanı sıra Nevfel'in, vurgulanan diğer şahsî hususiyetleri şöyledir: Vefalı, dil-keş, devlet-mend(zengin), merhametli, cömert, güvenilir, sözüne sadık, mazlumun hem-demi, hassas, akl-ı selim, tatlı sözlü, sabırlı, metanetli..vb.

Fuzûlî'de Nevfel'in Özellikleri: Fuzûlî'nin mesnevisinde Nevfel, tamamen şahsî ve ruhsal özellikleriyle öne çıkmakta ve Nizâmî'de olduğu gibi Mecnûn'a yardım etmek isteyen vefalı bir arkadaş rolünü üstlenmektedir. Fuzûlî, Nevfel hakkında bilgi verirken onun şöhreti ve zamanında tanınmış bir kişi olduğunu söylemenin yanı sıra şu hususiyetlerini de dile getirmektedir: Âdil, iyi şöhret sahibi, hayırlı akıbetle erişen, aşk yolunda tecrübeli, zamanın sitemini görmüş, vefâlî, gayretli, kudretli, hiddetli, zengin, imanlı, insafî, adaletli, cömert ve kılıcıyla zorlukları halleden.

Mukâyese

Nizâmî'de Nevfel'in savaşçı kişiliği daha fazla ön plana çıkarılmıştır, daha tez canlıdır ve bir o kadar da merhametlidir; fakat Fuzûlî'de Nevfel'in daha akl-i selim davranışlar sergileyerek sabırlı olduğu görülmektedir.

Nevfel'in Leylâ ve Mecnûn hikâyesine dâhil olması ve rolünü tamamlayarak sahneden çekilmesini her iki şâirin eserine göre mukâyese edersek; Nizâmî'de, Nevfel'in hikâyeye dâhil olması ve hikâyeden çıkışı kendi isteği dışında gerçekleşmektedir. Daha önce de değindiğimiz üzere Nizâmî'nin Nevfel'i, ava gittiği bir gün Mecnûn'la tesadüfen karşılaşmış, sonunda da Mecnûn'la tekrar görüşmek istese de Mecnûn'u bulamamıştır. Fuzûlî'de ise Nevfel, hikâyeye kendi özgür iradesiyle dâhil olmakta ve aynı şekilde çıkmaktadır. Bu tespitten yola çıkarak, her iki şâirin Nevfel'ini şahsiyet açısından mukâyese ettiğimizde, her ne kadar savaşçılıkları, adaletleri, cömertlikleri vb. gibi özellikleriyle birbirlerine benzeseler de Fuzûlî'nin Nevfel'i iradesiyle hareket eden, düşünen, tercih eden ve karar veren bir tip olarak karşımıza karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç:

Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylî vü Mecnûn mesnevisinde, "Nevfel" karakteri ve bu karakterin hikâyeye tesir ettiği bölümler etrafında yapılan mukâyesede ortaya çıkan sonuç şudur: Fuzûlî, Nizâmî'den hikâyenin kurgusunu almıştır; fakat hikâyeye kendi üslubunu yansıtarak gerek kahramanlar açısından gerekse vakanın işlenişi açısından orijinal bir kurgu sergilemiştir. Nizâmî, Mecnûn'a sadık bir dost olarak kurguladığı Nevfel portresinde, savaşçılığı, kudreti, gücü ile öne çıkan ama aynı zamanda sorgulamayan bir şahsiyet yaratmıştır. Nizâmî, Nevfel üzerinde hikâyeciliğin gereği olan işlenmişliği gerçekleştirmemiş ve sadece asıl kahraman olan Mecnûn'un etrafındaki herhangi bir kişi olarak yahut Mecnûn'a yardım etmesi yönüyle Nevfel'e yer vermiştir.

Fuzûlî ise Nevfel'i sadece Mecnûn'un çevresinde olan ve ona yardım eden bir kişilikten ziyade kendi kararlarını alabilen, düşünen, mukâyese yapan bir birey olarak ele almıştır. Asıl kahraman Mecnûn gibi Nevfel'e de, onu diğerlerinden ayıran şahsî hususiyetler vermiştir. Bu durum Fuzûlî'nin hikâye yazarı tavrıyla örtüşmektedir. Nizâmî daha ziyade ana kahramanlar etrafında hikâyecilik üslubunu öne çıkarıp meşhur bir halk hikâyesini aktarma amacı gütmüştür. Fuzûlî ise daha önce birçok şâir tarafından defalarca kaleme alınan meşhur bir hikâyeyi tanıtmaya kaygısı duymamakta, çok okunan bu aşk hikâyesini kendi üslubuyla, lirik edasıyla ve farklı bakış açısıyla tekrar yazma amacı taşımaktadır.

Sonuç itibarıyla; Fuzûlî, metnini yazarken, zaman zaman Nizâmî'nin metninden farklılaşarak özgün bir metin meydana getirmek istemiştir. Farklılaşan kısımlar haricinde, her iki Leylî vü Mecnûn hikâyesinin de birbirine yakın bir kurguya sahip olduğu görülmektedir.

Son tespit olarak şunu söylemek mümkündür: Hikâyenin bu kısmında, Nizâmî'nin, "olay aktarmacı" bir tavır sergilediği görülürken, Fuzûlî'nin, "hikâyeci" bir tavrıyla kurguyu, hikâye türüne göre işleyip yeniden şekillendirdiği anlaşılır.

Bu makalede yapılan karşılaştırma, mevzii veya dikey bir karşılaştırmadır. Her iki Leylî vü Mecnûn metninin tamamına teşmil edilecek bir dikey mukayese ile iki metnin farklı ve birleşen tarafları daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

- Akalın, Nazir (1997), *Nizâmî-yi Gencevi ile Fuzûlî-yi Bağdadi'nin Leylî u Mecnûn Mesnevilerinin Tartışmalı Mukâyesesi*, Konya: Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, s. 201-217.
- Atik, Arzu (2010), *Nizâmî, Hatîfî ve Celilî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Aşıkların Haberleşmesi*, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3.
- Atik, Arzu (2009), *Celilî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ve Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ile Karşılaştırma*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi (Danışman: Prof.Dr. Orhan Bilgin).
- Çetindağ, Yusuf (2006), *Leylâ ile Mecnûn Mesnevilerinin Temel Motifler Açısından Karşılaştırılması*, Ayla Demiroğlu Kitabı, Kutup Yıldızı Yayınları, Vol. 1, No. 1, Nov. 2006, pp. 267-29.
- Destgerdî, Hasan Vahid (1389), *Hakîm Nizâmî Genceî Leylî vü Mecnûn*, Tahran: Neşr-i Katre.
- Doğan, Muhammet Nur (2010), *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- İnalçık, Şevkiye (1967), *Kays bin Mulavvah ve Divanı*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCE Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (2001), *Fuzûlî (Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti)*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kırlangıç, Hicabi (2009), *Nizâmî ve Fuzûlî: Leylâ ve Mecnûn Karşılaştırması*, Türk Tarih Kurumu-İran İslami Kültür ve İletişim Kurumu Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi, 6. Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu, Tarihte Ortak Şahsiyetlerin Etkileri ve Günümüze Yansımaları, 01-02 Haziran 2009.
- Levend, Agah Sırrı (1959), *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyeleri*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Servetiyân, Behruz (1382), *Endîşehâ-yı Nizâmî Genceî*, Tebriz: İntişârât-ı Ay-dın.
- Şehabî, Ali Ekber (1366), *Nizâmî Şâir-i Dâstân-serâ*, Tahran: Kitâbhâne-i İbn-i Sînâ.
- Teclil, Celil (1384), *Mukâyese-i Leylî vü Mecnûn-ı Fuzûlî ve Nizâmî*, Tahran.